

Суратмачлиси № 6

мачлиси Шурои олимони факултети забонҳои Осиё ва Аврупо аз
16.02.2022

Иштирок дошанд: аз 21 нафар аъзои Шурои олимони 20 нафар.

Рӯзномаи мачлис:

1. Муҳокимаи рисолаи доктории мудирӣ кафедраи филологияи араб, дотсент Раҷабова Марҳабо Тӯхтасуновна дар мавзӯи “Таҳаввули назми арабизабони форсу тоҷик дар нимаи дуҷуми асри XI ва асри XII” (дар заминаи “Харидат-ул-қаср ва ҷаридат-ул-аср”-и Имодуддини Исфохонӣ) барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯи ихтисоси 10.01.03 – Адабиёти халқҳои кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африқо, бумиёни Амрико ва Австралия (адабиёти араб ва форсӣ).

Муҳокимаи рисолаи докториро раиси Шурои олимони факултет, дотсент Шодиев Рустам Азизуллоевич ифтитоҳ намуда, рӯзномаи ҷаласаро ба ҳозирин эълон намуд. Сипас, пас аз тасдиқи рӯзномаи мачлис аз ҷониби аъзоёни Шуро барои баёни муҳимтарин нуктаҳои рисола сухан ба унвонҷӯ Раҷабова М. Т. дода шуд. Аз муҳокимаи диссертатсия чунин натиҷагирӣ карда шуд:

Дар таърихи адабиёти араб ва форсу тоҷик даврае, ки шомили нимаи дуҷуми қарни XI ва садаи XII мебошад, ҷойгоҳи хос дорад ва бо ривоҷи илму адабиёт мумтоз аст. Дар давраи мазкур тамоми анвои улум, аз ҷумла улуми адабия рушду нумуи бесобиқа пайдо карданд. Адабиёти форсизабон ва арабизабон низ дар аҳди мазкур ривоҷи тамоми дошт. Дар таърихи Эронзамин ин давра ба аҳди Салҷуқиён маъруф аст. Дар аҳди Салҷуқиён гурӯҳи калони донишмандону адибон ва шоироне ба адабиёт ворид гардиданд, ки донандаи ҳуби забонҳои арабӣ ва форсӣ-тоҷикӣ буданду осори хешро бо ин забонҳо меофариданд.

Осори форсӣ-тоҷикии аҳди мазкур пайваста мавриди таҳқиқу баррасӣ қарор гирифтааст, вале адабиёти арабизабоне, ки дар аҳди мазкур зӯҳур намудааст, ба доираи таҳқиқу пажӯҳиш кашида нашудааст. Адабиёти арабизабони аҳди Салҷуқиён дар баробари адабиёти форсӣ-тоҷикии он даврон ду паҳлуи як адабиётро фароҳам оварда буданд. Бино бар ин, бидуни омӯхтани адабиёти арабизабон наметавон тасаввур ва дидгоҳи комиле дар бораи адабиёти аҳди Салҷуқиён, ташаккул ва рушди адабиёти арабизабон дар Эронзамин ҳосил намуд.

Дар нимаи дуҷуми садаи XI ва асри XII бо тақвият ёфтани нуфузи забони арабӣ дар қаламрави давлати Салҷуқиён адабиёти арабизабон густариши бесобиқа пайдо кард. Дар аҳди мазкур теъдоди бузурги шоирон ва адибони

арабизабон дар марказҳои фарҳангии адабии Самарқанд, Марв, Хоразм, Нишопур, Ҳирот, Балх, Ғазна, Исфажон, Рай, Ҳамадон, Қазвин ва хориҷ аз қаламрави Эронзамин дар Бағдоду Димашқ, Қоҳираву Искандария зиндагӣ эҷод мекарданд. Адабиёти арабизабони қаламрави Эронзамин ҷузъи таркибии адабиёти форсӣ-тоҷикиро ташкил медиҳад ва аз ин лиҳоз, пажӯҳиши он аҳаммияти виҷаро доро мебошад.

Барои таҳқиқи адабиёти арабизабони давраи мазкур манбаи муҳимме аз асри XII боқӣ мондааст, ки он тазкираи “Харидат-ул-қаср ва чаридат-ул-аср” (“Дурдонаи қаср ва рӯзномаи аср”)–и шоир, адиб ва донишманди маъруф Имадуддини Исфажонӣ мебошад. Муаллифи “Харидат-ул-қаср ва чаридат-ул-аср”, мисли соҳибони тазкираҳои дигари адабиёти гузашта, асосан дар бораи шоирони арабизабон ва ашъори онҳо маълумот дода, аз зикри намунаҳои осори мансур ва шарҳи аҳволи муаллифони онҳо, ба истиснои ихвониёти мансури давр, худдорӣ варзидааст. Бо назардошти ин, дар рисолаи мазкур кӯшише чихати таҳқиқи назми арабизабони нимаи дуюми садаи XI ва асри XII дар ҳавзаҳои адабии қаламрави Эронзамин дар заминаи тазкираи мазкур сурат гирифтааст, то ҷойи ҳолие дар таърихи адабиёти форсӣ-тоҷикӣ ва арабии асрҳои мазкур пур гардад.

Баъди шарҳи мухтавои рисола бахши муҳокима оғоз гардид. Дар ин бахш нахуст, профессори кафедраи забони англисӣ ва типологияи муқоисавӣ Мамадназаров Абдусалом саволгузори намуд.

– Савол. Тарҷумаи унвони диссертатсия ба забони русӣ “Эволюция арабоязычной персидско-таджикской поэзии во второй половине XI и XII веков” (на основе «Харидат-ул-қаср ва джаридат-ул-аср» (Жемчужина дворца и свиток современников) Имадуддина Исфажани омадааст. Оё ибораи “арабоязычной персидско-таджикской поэзии” дуруст аст ва дар кадом асос чунин тарҷума карда шудааст?

– Ҷавоб. Адабиёти арабизабон аз ҷониби форсҳо-тоҷикон офарида шудааст ва дар пайвастагӣ бо адабиёти форсӣ-тоҷикӣ ду паҳлуӣ як адабиётро ташкил медиҳад. Аз ин хотир, назми арабизабони форсу тоҷик дар забони русӣ ба шакли “арабоязычная персидско-таджикская поэзия” мавриди истифода қарор дорад ва мутахассисони соҳа саҳеҳии онро таъйид намудаанд.

Сипас аъзоёни дигари Шурои илмӣ низ саволҳои худро пешниҳод намуданд.

Аз ҷумла, мудири кафедраи филологияи Ҳинд, дотсент Курбонов Ҳайдар ду савол пешниҳод намуд.

– Саволи 1. Радиф дар назми арабизабон ва назми форсӣ-тоҷикӣ чӣ хусусият дорад?

– Саволи 2. Даврабандии назми арабизабонро то аҳди Салчуқиён дар рисола чӣ гуна баррасӣ кардаед?

– Ҷавоби 1. Яке аз зухуроти таъсири суннатҳои шеъри форсӣ-тоҷикӣ бар назми арабизабони давр ин корбурди радиф дар ашъори арабӣ мебошад. Радиф аз мухтассоти шеъри форсӣ-тоҷикӣ буда ва ба шеъри суннати араб хос нест. Бино ба таъкиди Шафеии Кадканӣ, дар пайравӣ ба ин суннати шеъри форсизабон радиф дар асри VI ҳ. / XII м. вориди шеъри арабӣ гардид ва шоироне, ки ба сурудани шеъри арабии мураддаф шурӯъ карданд, аксаран эронинаҷод будаанд.

– Ҷавоби 2. Дар рисола зимни ба риштаи таҳқиқ кашидани таърихи пайдоиш ва марҳалаҳои таҳаввули адабиёти арабизабони форсу тоҷик чаҳор марҳалаи таҳаввули он бо шумули адабиёти арабизабони давраи мавриди таҳқиқ ташхис дода шудааст. Марҳалаи аввали он ба садаҳои VIII-IX, яъне ба панҷоҳ соли охири аҳди Умавиён ва беш аз сад соли аввали ҳукмронии Аббосиён рост меояд. Марҳалаи дувуми таҳаввули адабиёти арабизабони форсу тоҷик ба бунёду ташаккули давлатҳои маҳаллӣ – Тоҳириёну Саффорӣёну Сомониён дар манотиқи Эронзамин робитаи зич дорад. Марҳалаи сеवуми рушди бовусъати адабиёти арабизабон ба асри XI ё ба аҳди Ғазнавиён рост меояд. Марҳалаи чаҳоруми таҳаввул ва рушди адабиёти арабизабон ба аҳди Салчуқиён рост меояд.

Саволи дигар аз ҷониби профессори кафедраи филологияи араб Сулаймонов Саидрахмон дода шуд.

– Савол. Ба ақидаи шумо дар давраи мавриди таҳқиқи шумо таълифи осори илмию фалсафӣ бештар ба назар мерасанд ва ё осори адабӣ?

– Ҷавоб. Асрҳои XI-XII давраи густариши пурвусъати улуми мухталиф, аз ҷумла адабиёт маҳсуб меёбад. Аз ин ҷост, ки ин давраро аҳди мадорис ва доиратулмаорифҳо хондаанд. Аксари шоирони маъруфи замон қабл аз ҳама донишмандони барҷаста ва соҳиби осори илмӣ дар илмҳои гуногун ба шумор мераванд. Таснифи осори мансуру манзум танҳо як паҳлӯи эҷодиёти онҳоро ташкил медиҳад.

Аз ҷониби муаллими калони кафедраи филологияи араб Илёмов Фозил ду савол матраҳ карда шуд.

– Саволи 1. Фахрия дар назми давраи таҳқиқи шумо бо кадом хусусияти худ тафовут пайдо кардааст?

– Саволи 2. Муламмаъсароӣ дар назми арабизабон аз кадом давра ривоч пайдо кардааст?

– Ҷавоби 1. Фахр дар назми давраи мазкур мавқеи муҳимро ишғол намуда, дар қолаби қасида ва порчаҳои шеърӣ ҷудоғона суруда шудааст. Дар эҷодиёти шоирон фахр ба чанд роҳ баён гардидааст. Нахуст, шуаро аз аслу насаб ва шаҷараи авлодии худ ифтихор кардаанд. Дувум, шоирон тавассути таъйин сохтани арзиши баланди ашъори худ ва инчунин мақоми худ дар донишу илмҳои замона ифтихор кардаанд. Савум, дар омехтагӣ бо ифтихор аз ҳунари худ шоирон оҳангҳои шикоят аз замонро низ дар фахр ҷой додаанд. Чаҳорум, яке аз падидаҳои давраи ғавқуззикр нуфузи баланд пайдо кардани унсурҳои туркӣ дар арсаи сиёсат ва давлатдорӣ маҳсуб меёбад. Аз ин ҷост, ки оҳангҳои туркгароӣ ва тафсил ниҳодани ин мардум бар халқҳои дигар дар ашъори арабизабони шоирони турктабори ин аҳд возеҳ ба назар мерасад.

– Ҷавоби 2. Муламмаъсароӣ дар адабиёти форсӣ-тоҷикӣ аз нимаи аввали қарни чаҳоруми ҳиҷрӣ / даҳуми мелодӣ шуруъ шуда, яке аз муламмаъсароёни бузург Абулҳасан Шаҳиди Балхӣ мебошад. Аммо дар баробари он ки муламмаъсароӣ дар адабиёти форсӣ тоҷик ҳанӯз аз асри даҳум оғоз гардид, бо ин ҳама ин навъи шеърӣ дар дарозии садаҳои даҳуму ёздаҳум чандон ривоч надошт. Асри дувоздаҳум давраи авҷи муламмаъсароӣ маҳсуб ёфта, шоирон мисраъҳо ва абёти арабиро дар шеър ба унвони шохид ва ё таъйиде ба мисраъҳои форсӣ-тоҷикии худ нақл мекунанд.

Саволи охирон аз ҷониби раиси Шурои илмӣ, дотсент Шодиев Р. А. пешниҳод гардид.

– Савол. Ба андешаи шумо қорбурди вожаҳои форсӣ-тоҷикӣ аз кадом давра дар шеърӣ арабӣ дида мешавад?

– Ҷавоб. Қорбурди вожаҳои форсӣ-тоҷикӣ дар назми арабӣ решаи амиқи таърихӣ дошта, истифодаи онҳо дар шакли муарработ ҳанӯз дар ашъори аҳди ҷоҳилий ба мушоҳида мерасад.

Баъди анҷом ёфтани қисмати саволу ҷавоб муҳокимаи рисола оғоз гардид. Сухан ба муқарризи берунии рисола сарҳодими шӯъбаи Шарқи Миёна ва Наздики Институти Осие ва Аврупои АМИТ, доктори илми филология, профессор Тоҷиддин Мардонӣ дода шуд. Дар баромади худ муқарриз арзиши қорро чунин муайян намудааст:

Адабиёти арабизабон хоссатан дар аҳди Салҷуқиён (нимаи дувуми асри XI ва асри XII) дар арабшиносии ватанӣ ва хориҷӣ то кунун ба доираи таҳқиқу пажӯҳиши ҳамаҷониба кашида нашудааст. Рисолаи доктории Раҷабова

Мархабо Тӯхтасуновна дар мавзуи “Таҳаввули назми арабизабони форсу тоҷик дар нимаи дуҷуми асри XI ва асри XII” (дар заминаи “Харидат-ул-қаср ва ҷаридат-ул-аср”-и Имоуддини Исфохонӣ) барои равшанӣ андохтан ба бисёр паҳлӯҳои назми арабизабони давраи мавриди назар арзишманд маҳсуб мешавад.

Диссертатсия аз муқаддима, ҷаҳор боб, ҳаҷдаҳ фасл, бисту як зерфасл, хулоса ва феҳристи осори марбути мавзӯ иборат аст. Муҳаққиқ зимни тадқиқоти сомондодаи хеш дар поёни ҳамаи фаслу бобҳо ва зерфаслҳо хулосабардорӣ намуда, дар интиҳои рисола ба натиҷагирии комили илмӣ омадааст, ки падидаи мазкур боиси афзунии арзиши илмии рисола гардидааст.

Аз ин рӯ, метавон гуфт, ки муҳаққиқ Раҷабова Мархабо Тӯхтасуновна кори арзандаи пажӯҳишӣ дар мавзуи “Таҳаввули назми арабизабони форсу тоҷик дар нимаи дуҷуми асри XI ва асри XII” (дар заминаи “Харидат-ул-қаср ва ҷаридат-ул-аср”-и Имоуддини Исфохонӣ) анҷом дода тавонистааст. Тадқиқот арзиши баланди назарӣ ва амалӣ дошта, дар заминаи сарчашмаҳои муътамади илмӣ-назариявӣ омода гардидааст. Бояд гуфт, ки мавзуи мазкур бори аввал дар шакли рисолаи илмӣ-тадқиқотӣ рӯйи кор омадааст.

Ҳамин тариқ, аз назари доираи тадқиқ, аппарати илмӣ, тозақорию навоарӣ, методи таҳлилу тадқиқ, арзиши илмӣ рисолаи Раҷабова М. Т. қомилан ҷавобгӯи қорҳои илмӣ-тадқиқотӣ мебошад. Дар баробари муваффақиятҳои сершумор дар рисола баъзе камбудихо ба мушоҳида мерасанд, ки ислоҳи онҳо бар нафъи қор хоҳад буд. Аз он ҷумла:

1. Дар рисола баъзан такрори фикру андешаҳо ба назар мерасанд, ки ҳуб мебуд, агар бо ишорае иқтифо қарда шавад.

2. Тарҷумаи баъзе аз ашъори арабӣ аз ҷониби муаллифи рисола мавҳуму печида сурат гирифтааст, ки бознигарӣ ва ислоҳи онҳо то пешниҳоди рисола барои дифоъ мувофиқи мақсад хоҳад буд.

3. Дар рисола ғалатҳои техникӣ, имлоӣ ва услубӣ низ баъзан ба ҷашм мерасанд, ки ислоҳи онҳо барои қомил гардидани ҳусни рисола муҳим арзёбӣ мегардад.

Метавон гуфт, ки камбудихои ғавқуззикр арзиши илмии рисолаҳо харғиз қоронида наметавонанд, зеро муаллифи рисола вазифаҳои дар наздаш гузоштаро бомуваффақият ба иҷро расонидааст. Диссертатсияи Раҷабова М. Т. тадқиқоти қомили илмӣ буда, арзиши назариявӣ амалӣ дорад. Фишурдаи рисола ва матолиби интишорнамудаи муаллиф ҳамааш дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА ҚТ ба таъби расида, асоси мундариҷаи диссертатсияро инъикос мекунанд.

Баъди муқарризи берунӣ риштаи сухан ба муқарризи дохилӣ доктори илми филология, профессори кафедраи филологияи Ҳинди ДМТ Раҷабов Ҳабибулло дода шуд. Дар тақризи муқарризи дохилӣ арзиши илмии рисола чунин таъйин карда шуд:

Рисолаи доктории Раҷабова Марҳабо Тӯхтасуновна дар мавзуи “Таҳаввули назми арабизабони форсу тоҷик дар нимаи дуюми асри XI ва асри XII” (дар заминаи “Харидат-ул-қаср ва ҷаридат-ул-аср”-и Имоуддини Исфаконӣ) ба омӯзиш ва таҳқиқи таҳаввули назми арабизабони форсу тоҷик дар нимаи дуюми асри XI ва асри XII дар заминаи “Харидат-ул-қаср ва ҷаридат-ул-аср”-и Имоуддини Исфаконӣ ихтисос дода шудааст. Таҳқиқоти анҷомдодаи Раҷабова Марҳабо Тӯхтасуновна дорои арзиши баланди илмӣ буда, рисола дар сатҳи зарурии корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ таълиф шудааст. Ин ҳам мусаллам аст, ки мавзуи номбурда бори аввал дар шакли таҳқиқоти ҷудоғона ба анҷом расидааст.

Дар рисолаи мазкур баъзе нуқсонҳо камбудӣҳо низ ба мушоҳида мерасанд, ки рафъи онҳо бар рафъи кор ҳоҷат буд. Аз он ҷумла:

1. Қисми муқаддимавии рисола ва автореферат аз рӯи талаботи охири Низомномаи КОА бояд таҷдиди назар карда шавад.

2. Дар рисола баъзе ғалатҳои имлоӣ ва китобатӣ ҷой доранд, ки ислоҳи онҳо то пешниҳод ба Шурои дифоъ мувофиқи мақсад ҳоҷат буд.

Бояд гуфт, ки нуқсонҳои ғалатҳои арзиши илмии таҳқиқотро ҳалалдор карда наметавонанд. Диссертатсияи Раҷабова М. Т. кори илмии комилан анҷомёфта буда, дар сатҳи зарурии ҷавобгӯ ба талаботи корҳои илмӣ-таҳқиқотӣ таълиф шудааст.

Ҳамин тариқ, вобаста ба баромади муқарризон – ходими калони шуъбаи Шарқи Миёна ва Наздики Институти Осиё ва Аврупои АМИТ, доктори илми филология, профессор Тоҷиддин Мардонӣ ва доктори илми филология, профессор Раҷабов Ҳабибулло, натиҷаи саволу ҷавоб ва муҳокимаи кор Шурои олимони факултети забонҳои Осиё ва Аврупо нисбат ба ҳусну кубҳи илмии диссертатсияи Раҷабова Марҳабо Тӯхтасуновна ба чунин **хулоса** омад:

Диссертатсия ба мавзуи хеле муҳим ва таҳқиқношудаи илми адабиётшиносӣ бахшида шудааст. Воқеан, муҳаққиқ возеҳу бамаврид таъкид мекунад, ки дар таърихи адабиёти араб ва форсу тоҷик даврае, ки шомили нимаи дуюми қарни XI ва садаи XII мебошад, ҷойгоҳи хос дорад ва бо ривочи илму адабиёт мумтоз аст. Дар таърихи Эронзамин ин давра ба аҳди Салҷуқиён маъруф аст. Адабиёти форсизабон ва арабизабон низ дар аҳди мазкур ривочи тамоми дошт. Дар аҳди Салҷуқиён гурӯҳи калони донишмандону адибон ва

шоироне ба адабиёт ворид гардиданд, ки донандаи хуби забонҳои арабӣ ва форсӣ-тоҷикӣ буданду осори хешро бо ин забонҳо меофариданд.

Осори форсӣ-тоҷикии аҳди мазкур пайваста мавриди таҳқику баррасӣ қарор гирифтааст, вале адабиёти арабизабоне, ки дар аҳди мазкур зухур намудааст, ба доираи таҳқику пажӯҳиш кашида нашудааст. Адабиёти арабизабони аҳди Салҷуқиён дар баробари адабиёти форсӣ-тоҷикии он даврон ду паҳлӯи як адабиётро фароҳам оварда буданд. Бино бар ин, бидуни омӯхтани адабиёти арабизабон наметавон тасаввур ва дидгоҳи комиле дар бораи адабиёти аҳди Салҷуқиён, ташаккул ва рушди адабиёти арабизабон дар Эронзамин ҳосил намуд.

Муҳаққиқ қайд намудааст, ки осори форсӣ-тоҷикии аҳди Салҷуқиён пайваста мавриди таҳқику баррасӣ қарор гирифтааст, вале адабиёти арабизабоне, ки дар давраи мазкур зухур намудааст, ба доираи таҳқику пажӯҳиш кашида нашудааст. Барои таҳқиқи адабиёти арабизабони давраи мазкур манбаи муҳимме аз асри XII боқӣ мондааст, ки он тазкираи “Харидат-ул-қаср ва чаридат-ул-аср” (“Дурдонаи қаср ва рӯзномаи аср”)-и шоир, адиб ва донишманди маъруф Имодуддини Исфаҳонӣ мебошад. Бо назардошти ин, дар рисолаи мазкур кӯшише чихати таҳқиқи назми арабизабони нимаи дуюми садаи XI ва асри XII дар ҳавзаҳои адабии қаламрави Эронзамин дар заминаи тазкираи мазкур сурат гирифтааст, то ҷойи холие дар таърихи адабиёти форсӣ-тоҷикӣ ва арабии асрҳои мазкур пур гардад.

Унвонҷӯ чихати ба **мақсаду ҳадафҳои** худ ноил шудан ҳаллу фасли вазифаҳои зеринро зарур мешуморад:

- муайян кардани марҳалаҳои ташаккул ва таҳаввули адабиёти арабизабон дар Эронзамин ва мухтассоти онҳо аз оғоз то аҳди Салҷуқиён;
- таҳқиқи зиндагинома ва осори Имодуддини Исфаҳонӣ ва баррасии сохтор ва мухтавои тазкираи “Харидат-ул-қаср”-и ӯ;
- таъйини нақши доираҳои адабии қаламрави Эронзамин дар ҷараёни ташаккули адабиёти арабизабони форсу тоҷик дар нимаи дуюми асри XI ва асри XII;
- омӯзиши рӯзгор ва осори намояндагони маъруфи назми арабизабони ҳавзаҳои адабии Эронзамин дар нимаи дуюми садаи XI ва асри XII;
- таҳқиқи мавзӯ ва мундариҷаи ашъори шоирони арабизабони давраи мавриди назар ва таъйини арзишҳои бадеию ҳунарии онҳо;
- таъйини мухтассот ва дараҷаи қорбурди шаклҳо ва анвои адабии қасида, ғазал, мадҳ, ҳачв, фахр, васф, рисо, хамриёт, зухдиёт, панду андарз ва ихвониёт дар эҷодиёти шоирони арабизабон;

- муайян намудани нақши воситаҳои тасвири бадеӣ, аз қабилӣ ташбеҳ, маҷоз, истиора, киноя, таҷнис ва монанди онҳо дар эҷодиёти шоирони арабисаро;
- баррасӣ ва ташхиси зуҳуроти суннатҳои адабӣ ва фарҳангии форсӣ-тоҷикӣ дар назми арабизабони нимаи дуюми асри XI ва асри XII.

Барои расидан ба мақсаду ҳадафҳои таҳқиқ муҳаққиқ ба дастовардҳои илмӣ олимони ховаршинос ва адабиётшиносони ватанию хориҷӣ, ба монанди К. Брокелманн, В. В. Бартолд, И. Ю. Крачковский, Е. Э. Бертелс, Б. Я. Шидфар, А. Б. Куделин, Шавқӣ Зайф, Алӣ Ҷаводи Тоҳир, Умар Мусо Пошо, З. Сафо, Б. Фурӯзонфар, М. Баҳор, А. Зарринқӯб, А. Мирзоев, Р. Ҳодизода, И. Абдуллоев, А. Абдусаттор, Т. Мардонӣ, Н. Зоҳидӣ, У. Гаффорова таъя намуда, аз онҳо самаранок истифода бурдааст.

Навгони диссертатсияи мазкур дар он ифода меёбад, ки дар рисола нахустин бор таҳқиқи густардаи назми арабизабони форсу тоҷик ва намояндагони он дар нимаи дуюми асри XI ва асри XII дар заминаи тазкираи “Харидат-ул-қаср ва ҷаридат-ул-аср”-и Имомуддини Исфохонӣ сурат гирифтааст.

Аҳаммияти назариявии таҳқиқ дар он зоҳир мегардад, ки дар нимаи дуюми садаи XI ва асри XII теъдоди бузурги шоирон ва адибони арабизабон дар марказҳои фарҳангии адабии Самарқанд, Марв, Хоразм, Нишопур, Ҷирот, Балх, Ғазна, Исфохон, Рай, Ҷамадон, Қазвин ва хориҷ аз қаламрави Эронзамин дар Бағдоду Димашқ, Қоҳираву Искандария зиндагӣ эҷод мекарданд. Адабиёти арабизабони қаламрави Эронзамин ҷузъи таркибии адабиёти форсӣ-тоҷикиро ташкил медиҳад ва аз ин лиҳоз, пажӯҳиши он аҳаммияти вижаро доро мебошад.

Аҳаммияти амалии таҳқиқ дар он ифода меёбад, ки натиҷаҳои пажӯҳиши мазкур метавонад зимни нигориши таърихи адабиёти форсу тоҷики асрҳои миёна, таърихи назми арабизабон дар Эронзамин, таҳияи маводи таълимӣ ва омода сохтани китобҳои дарсӣ аз таърихи адабиёт барои факултетҳои филологияи тоҷик ва филологияи араб, ҳангоми хондани курсҳои махсус аз таърихи адабиёти Шарқи хориҷӣ дар факултаҳои гуманитарии макотиби олии на танҳо Ҷумҳурии Тоҷикистон, балки хориҷ аз он низ ба кор гирифта шавад.

Автореферати диссертатсия ва мақолаҳои ба таъъ расонидаи муҳаққиқ муҳтавои рисоларо комилан инъикос менамоянд. Муҳтавои асосии диссертатсия дар як монография ва 35 мақолаи муаллиф, ки аз байни онҳо 25 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестатсионии Федератсияи Россия ва Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷоп шудаанд, инъикос ёфтааст:

1. Инъикоси сифату ахлоқи Имоди Котиби Исфаҳонӣ дар масодирӣ мӯътабар // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ). Бахши филологӣ. – Душанбе: “Сино”, 2015. №4/4 (171). -С.239-244.
2. Намояндагони хонаводаи Имоди Котиби Исфаҳонӣ ва ахбори масодирӣ мӯътабар дар мавриди онҳо // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ). Бахши филологӣ. – Душанбе: “Сино”, 2015. №4/5 (174). - С.164-171.
3. Назароти таърихии Имодуддини Исфаҳонӣ дар “ал-Фатҳ ал-Қуссӣ фи-л-фатҳ ал-Қудсӣ” ва “ал-Барқ аш-Шомӣ” // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ). Бахши филологӣ. – Душанбе: “Сино”, 2015. №4/6 (177). -С.226-234.
4. Мақоми Имоди Котиби Исфаҳонӣ дар давлати Салоҳияи Айюбӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ). Бахши филологӣ. – Душанбе: “Сино”, 2015. №4/7 (180). -С.236-245.
5. Таърихи омӯзишу таҳқиқи тазкираи “Харидат-ал-қаср ва ҷаридат-ал-аср”-и Имодуддини Исфаҳонӣ дар ховаршиносии Ғарб // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ). Бахши филологӣ. – Душанбе: “Сино”, 2015. №4/9 (185). -С.193-197.
6. Замима ва ихтисораҳои тазкираи “Харидат-ал-қаср ва ҷаридат-ал-аср”-и Имодуддини Исфаҳонӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ). Бахши филологӣ. – Душанбе: “Сино”, 2015. №4/10 (187). -С.199-204.
7. Таъсири тазкираи “Харидат-ал-қаср ва ҷаридат-ал-аср”-и Имодуддини Исфаҳонӣ ба осори донишмандону адибони мутааххир // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2018. №8. Қисми II-С.223-228.
8. Рӯзгори Имоди Котиби Исфаҳонӣ дар сояи хилофати аббосӣ дар Бағдод // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. -Душанбе, 2014, № 6 (61), -С.325-331.
9. Арзиши насри Имодуддини Исфаҳонӣ аз дидгоҳи донишмандони мутақаддим ва муосир // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. -Душанбе, 2015, № 1 (62-2), -С.370-377.
10. Сабабҳои омилҳои таълифи тазкираи “Харидат-ал-қаср ва ҷаридат-ал-аср”-и Имодуддини Исфаҳонӣ // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. -Душанбе, 2015, № 5 (66), -С. 169-173.
11. Сарчашмаҳои қисми шуарои Аҷам, Форс ва Хуросони тазкираи “Харидат-ал-қаср ва ҷаридат-ал-аср”-и Имодуддини Исфаҳонӣ // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. -Душанбе, 2015, № 6 (67), -С.179-183.
12. Аҳвол ва осори Имоди Котиб баъди вафоти муассиси давлати Салоҳия // Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ. –Хучанд, 2015. №2 (43). -С.86-91.

13. Мақоми Имоуддини Исфаконӣ дар давлати Нурия // Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ. –Хучанд, 2014. №4 (41). - С.55-61.
14. Девони ашъор ва расоили Имоди Котиб // Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ. –Хучанд, 2015. №4 (45). -С.104-108.
15. Таърихи таснифи тазкираи “Харидат-ал-қаср”-и Имоуддини Исфаконӣ ва аҷзову ақсоми он // Номаи донишгоҳ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва ҷомеашиносӣ. –Хучанд, 2016. №2 (47). -С.91-95.
16. Мухтассоти ихвониёти насрӣ дар адабиёти арабизабони асрҳои XI-XII // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2019. №8. -С.208-211.
17. Вижагиҳои корбурди тазмин дар назми арабизабони садаҳои XI-XII // Гузоришҳои Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шӯъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – Душанбе, 2019. №2. –С.147-151.
18. Намунаи порчаҳои насрӣ дар “Харидат-ул-қаср”-и Имоуддини Исфаконӣ ва мухтассоти онҳо // Гузоришҳои Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шӯъбаи илмҳои ҷамъиятшиносӣ. – Душанбе, 2020. №2. – С.125-131.
19. Рушду таҳаввули ғазал дар адабиёти арабизабони форсу тоҷики садаҳои XI-XII // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. №3. - С.272-276.
20. Вижагиҳои мавзӯии насиби қасидаҳо дар назми арабизабони садаҳои XI-XII // Суханшиносӣ. Маҷаллаи илмӣ Институти забон ва адабиёти ба номи Абӯабдулло Рӯдакӣ. – Душанбе, 2020. №1. –С.57-65.
21. Бозтоби мавзӯи Ватан дар назми арабизабони садаҳои XI-XII // Суханшиносӣ. Маҷаллаи илмӣ Институти забон ва адабиёти ба номи Абӯабдулло Рӯдакӣ. – Душанбе, 2020. №2. –С.62-69.
22. Нақши хонадони Натанзиҳо дар рушди адабиёти арабизабони ҳавзаи Исфакон дар нимаи дувуми асри XI ва асри XII // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2020. №8. -С.339-345.
23. Зуллосоният ва татаббуоти шоирон дар назми арабизабони нимаи дуюми асри XI ва асри XII // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ – Душанбе, 2021. №4 –С.17-25.
24. Бозтоби муҳит ва фазои фарҳангии Эронзамин дар назми арабизабони асрҳои XI-XII // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2022. №1. -С.190-197.
25. Вижагиҳои зухдиёт дар назми арабизабони садаҳои XI-XII // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои филологӣ. – Душанбе, 2022. №2. -С.225-232.

Вобаста ба дастовардҳои зикршуда, Шурои олимони факултети забонҳои Осиё ва Аврупои бо қарори № 6, аз таърихи 16.02.2022 диссертатсияи доктории Раҷабова Мархабо Тӯхтасуновнаро зери унвони “Таҳаввули назми арабизабони форсу тоҷик дар нимаи дуҷуми асри XI ва асри XII” (дар заминаи “Харидат-ул-қаср ва ҷаридат-ул-аср”-и Имодуддини Исфажонӣ) кори муҳимму арзишманд арзёбӣ намуда, онро таҳқиқи илмии комилан анҷомёфта меҳисобад. Диссертатсия ба талаботи корҳои илмӣ ҷавобгӯ буда, онро метавон ба баррасии Шурои диссертатсионии 6D.KOA-020 барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.03 – Адабиёти кишварҳои хориҷии Аврупо, Осиё, Африқо, сокинони бумии Амрико ва Австралия (адабиёти араб ва форсӣ) тавсия намуд.

Натиҷаи овоздиҳӣ: тарафдор – 20 нафар, зид – нест, бетараф – нест.

Раиси Шурои олимони факултет Шодиев Р. А.

Котиби илмӣ Шайдуллоӣ Ҳоҷӣ

Имзои Шодиев Р. А. ва Шайдуллоӣ Ҳочиро

«Тасдиқ мекунам»

сардори РК ва КМ ДМТ

Тавқиев Э. Ш.